

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ
КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958
ИЮЛЬ
29
ВТОРНИК
№ 149 (4119)

Өртөө 20 коп.

Черниң кылымал үшкү совет эдеринчи-
линиң черни бир мун катап дээскингени
(1 арын).
Малга чем белеткээринге бүгү болду-
нар аргалары эн-не долузу-биле ажы-
лаар (1 арын).
Көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга
садыгны үлегерлиг организаастаар
(1 арын).
Багай белеткел — ажылдан чорудуга-
зын шалтыктаар (2 арын).

Тыва автономнуг область хой уругулар-
лыг иелерин «Иениң алдары» орденер-
биле болгаш «Иениң медалы» медалдар-
биле шаңнаар дугайында РСФСР-нин
Дээди Советиниң Президиумунун Чаралы
(2 арын).
Б. Болдуур-оол.— Школарын болгаш
башкылар бажыңарын тудугларын
дүргедип (2 арын).

Колхозтарда тудуг (3 арын).
Т. Воронков.— Тываның ыш байла-
а болгаш ону шыл ажылдары (3 арын).
С. Сүрүн-оол.— Тыва шүжүктү рифма-
лаар дугайында (3 арын).
Совет Эвилелиниң тайбын хандыра-
рыңче утланган чугуза басымы (4 арын).
КИНО: «Чалым назынны кудумчузу»
(4 арын).

1958 чылдың бирги чартыында РСФСР-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериңиң күрүне планының күүселдезиниң түннелдериңиң дугайында

Үлетпүрү болгаш тудугу өргөлди башкаар чоругу эде тургуза-
рын чорутканың болгаш улус ажыл-агыйыңиң чөвүлдериңиң органи-
заастаның ачызында РСФСР-нин үлетпүрү 1958 чылдың бирги чар-
тыында нийти продукция бүүдүрериңиң планы хуусаа бетинде, июнь
26-ла күүсеткен болгаш үлетпүр бүүдүргелиңиң хемчээли элөөн көвү-
здөн деп РСФСР-ниң Төп Статистика өргөлелиңиң дыңдыгында айтып
турар.

РСФСР-ниң девискээринде бүгү үлетпүр ышкаш республиканың Ми-
нистрлер Чөвүдेलиңге чагырткан үлетпүр нийти продукция бүүдүрериңиң
планын 104 хуу күүсеткен. 1957 чылдың бирги чартыында дең-
нээрге, продукция кылып үндүрери 10 хуу көвүздөн.

Транспорттун хөгжүлгөсүндө улам ырайгы чедишкениң чедиң
адыңган. Кара болгаш өндүр металлургияга, нефть болгаш газ үлетпү-
рүнө, тудуг материалдарының үлетпүрүнө, машина тудуушкунуңа,
химия, чик болгаш аш-чем үлетпүрүнө болгаш үлетпүрүн өске-даа
адырларыңа капитал салышыңиңиң 1957 чылдың бирги чартыында
деңнээрге өскөн. Чурттала бажыңарының тудуушкунуңа капитал
салышыңиң 21 хуу өскөн. Улус ажыл-агыйыңиң бүгү адырларында чаа
бүүдүргө черлери ажылдаа киргилээн.

РСФСР-ниң улус ажыл-агыйында ажылчынарының болгаш албан-
лаажчыларының саны өрткен чылдың бирги чартыының төңүзүндө тур-
ган саны-биле деңнээрге, 1958 чылдың бирги чартыының төңүзүндө
650 мун киши немей көвүздөн.

Республиканың ажылчы чоннарының материалдык чаагай байдалын
болгаш култуурат деңнели бедир талазы-биле чаа чедишкениң
чедиң адыңган. Чеди болгаш ады шактыг кызырттыңган ажыл хуу-
иче ажылчынары болгаш албан-лаажчылары шилчидери үргүчүлөп
турар.

РСФСР-ниң үлетпүрүндө ажылчынарыңиң күш-ажылының бүүдүрү-
чүлү 1957 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 6 хуу өскөн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери колхоз тур-
гузуун улам ырай хөгжүр дугайында партианың болгаш чазактын
шилтирлериңиң амдыралга боттандырышыа, чакы тармагының чеди-
ишкениң чоруткан болгаш тармага планын 102 хуу күүсеткен. Чакы
тарыламы улам-на ыска хуусаа болгаш ажылды эки шынарыг
чорутканыңа МТС-терден колхозтарга техниканы шилчикениң иди бол-
ган. 1958 чылдың дүжүдүгө тараан бүгү көдээ ажыл-агый култура-
ларының тарылга шалу 114,5 миллион гектар болган, ол дээр-
ге, 1957 чылдыңдан 981 мун гектар хой болганы өл.

Өрткен чылга деңнээрге, колхозтарда болгаш совхозтарда продукту-
луг малдын баш саны элөөн көвүздөн, колхозчуларының, ажылчынарының
болгаш албан-лаажчыларының хуу өңчүзүндө турар инектериниң, хаанна-
рының база хойларының баш саны база көвүздөн.

РСФСР-ниң чову 1958 чылдың бирги чартыында 66 миллиард рубль
ажыг түңүгү иези-бүрү төлөвириңиң болгаш чингелдериңиң күрүдөн
алган, ол дээр-ге, 1957 чылдың бирги чартыында алган төлөвириңен
болгаш чингелдериңен 6 хуу ажып турары өл.

Чурттала болгаш култура-амдыралдыг бажыңарының тудуу-
шкуну республикага улам ырай үргүчүлөп келген. Чүгө күрүне планы-
биле бердинген аша хөрөңгиниң күсөни-биле бежин бирги чартык чыл-
да 8 миллион дербелчин метр нийти шалдуг азы 1957 чылдың бирги
чартыында 1,9 миллион дербелчин метр хой чурттала бажыңарын
туткан болгаш ажылдаа кирген.

Үрүмтөп садар бараан саарылааның планы 1958 чылдың бирги
чартыында күрүдөн.

РСФСР социалистик култура талазы-биле улам ырайгы чедишкениң
чедиң адыңган.

(СЭТА).

Узбек ССР тараа белеткелниң планын хуусаа бетинде күүсеткен

СЭБП Төп Комитетиниң февраль
болгаш июль Пленумларының
шилтирлериңиң боттандырышыаан,
база алган хулаларыңиң күүсетпи-
шыаан, Узбек ССР-ниң көдээ ажыл-
агыйының ажыл-ишчилери тараа
белеткелдериңиң планын (рис чо-
ка) 101,6 хуу күүсеткен.

Бо чылым республиканың кол-
хозтары болгаш совхозтары-күрүне-
ге 9,3 миллион пуд тарааны азы
өрткен чылдың бо-ла үезинде тур-
ганыга бодарга 6,0 миллион пуд
тарааны хойну дужааран болгаш
сактан. Күрүнеге тараа дужаары
үргүчүлөшкөн. Республиканың
колхозтары болгаш совхозтары бот-
тарының аргаларын санап көрөш
күрүнеге тараа садарын бо чылым
10 миллион пуд чедир деп үл-
дөөлөткөн алган.

(СЭТА).

Чеди айлар планы хуусаа бетинде күүсетинген

КНБВ. (СЭТА). Украин ССР-ниң
үлетпүрү нийти продукция бүү-
дүрүп үндүрер талазы-биле чеди
айларыңиң планын хуусаа бетинде
күүсетип дооскан.

Ызыл-тастың ортумак дүжүбү гектардан-на 210 тонна

НИКОЛАЕВСКОЕ (Адыгей авто-
номнуг область) (СЭТА). «Родина»
көдээ ажыл-агый артели күзүн ча-
жып тараан ызыл-тастың дүжүбүн
ажып алганының түннелдериңиң
үндүргөн. 1925 гектарын түс бү-
дүрүлдөн-не ортумак-биле 210 пуд
тарааны, а чамык черлерден 300
пудту алган. Дүжүттүң мындыг
чаагай болганы ол черниң хомчу
чурттакчылары бежи билебиң турар.

Хой чык чүктээр чаа машиналар

ЯРОСЛАВЛЬ. (СЭТА). Ярославль-
диң мотор заводунуң бөдү кон-
структорлары 14 тонна чык чүк-
тээр «ЯАЗ-226» деп чаа автомо-
бильдиң төлөвилеңи тургузар та-
лазы-биле үлөүлү дооскан.

Чаа машинаның бедирлериңиң бол-
гаш агрегаттарын ажылдап кылы-
рын автомобиль тудуунуң ала-чурт
болгаш даштыг техниказының чед-
ишкениңиң үндөшүндө чылдыг
келген. Руль механизми, ажылдады-
рыңиң, кожаларыңиң, доктадырыңиң
механизми болгаш өске-даа бедир-
лер башкарылганы дыка чингедиң
турар туускай күштедирчилерлиг.

Ам Ярославльдиң конструкторла-
ры 12 тонна чык чүктээр чаа ав-
томобильди чогадып турар.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга садыгны үлегерлиг организаастаар

Улуг-Хем районда Жданов атыг
көдээ ажыл-агый артелиниң мал-
чынары колхоз төвүндө 80 үеде
лометр ырак черлерде чагы үеде
ажылдап, чурттан турарлар. Ылаң-
гыя Чөөк, Өдөң-Шөл деп черлер-
де малчынарга барааннары ап-
шып салылаарын райпо баштаар
чери организааставан келген. А
артель баштаар чери ырак олар-
ларда малчынар ортузунга садыг-
ны үзүктелишкени чок организа-
стаар дугайында сагыш салбайн турар.
Малчынарга барааннары ап-
шып салылаарын доктаамал
организаастаары чугула.

Т. МОНГУШ.

Току районун «Май 1» колхоз-
та магазин өргөлөчүзү эш Василь-
ев болуң хулалогезиң багай күү-
седип, хун бүрүнүң чугула херек-
лең барааннары болур шайны, так-
паны, дусту, керосини бежин
үзүктелишкениңиңиңиң салдып турар.
Колхоз төвүндө 40 ажыг километр
ырак чайлагарда малчынарга ба-

Малга чем белеткээринге бүгү болдунар аргаларны эң-не долузу-биле ажыглаар

Бүгү күштү сиген ажылынче угландырган

Сигенини малга четчир кылдыр
база чемгир үеде ажаап алыры
дэш демниң күш-ажып калбарган.
Танды районда «Тилеке» колхоз
2300 тонна сиген, 2145 тонна си-
лос белеткээр планын, ону дүжүт
алышкыны өгелээриңиң бетинде
доолур, харын ажыр күседиринге
колхозчулар бүүрелдиң. Колхоз
баштаар чери болгаш ында парт-
органнара амгы коо күчөөгөйни
мал чем белеткээринче угланды-
ган.

Онгажага турган ийги хову
бригадам ам Халдылгыңиң шөд-
деринде келген. Бригадам 35 кижи
бар, ында күш-ажылды органи-
заасты эки тургустунган. Бир-
эң-не сиген кестирер үш машина-
лар кошкан «Беларусь» база «ДТ-
24» тракторларының дажы даң ба-
жыңдан өгөлөшп орай кезгеге че-
дир улажып турар. Оларның бир-
рэззи хунде 24 гектарны орнуңга
56 гектарны сигени кестирип
турар.

Монгуш Шквотун башкарганы
«ДТ-24» тракторда калбаа 14,5
метр черни сигени бөдүрүп чо-
руур дырбаашты кошкан. Ол агре-

гатта машинистер Х. Бөк-оол биле
О. Көкө-оол олар о ажылыңга кы-
зымак болгаш мергежилиндиң илери-
диң турар. Хунде 50 гектарны ор-
нуңга 65 гектарны сигени оорга-
лай бөдүргөш, ол-ла хун шүптүзүн
волокуша-биле хөнөөниң тыртты-
рып турар. Шквотун агрегада шак-
ынды ийи дашкыр ажылды ак-сет-
килдиг күседип турар.

Хадымыга № 2 бригада 1500
гектарны сигени кезер азы 1700
тонна сигени белеткээр планын.
Час-бораң болганыңдан ол бригада
ажылы орай өгөлөшп болза-да,
сөөлү каш-ла хундерде бежин 300

тонна ажыг сигени ажаап алган,
шөддерде ногаан сарааттар тейги-
лештир хун бүрү улам-на көвүлөп
турар.

Колхозтун бирги хову бригада-
м Шомбалыгыңиң шөддеринде база
багай эвес ажылдап турар. Үш
эрт машиналары кестирип турда,
ол шөддерини сигени үш аът
дырбааштарла бөдүрүп турар.
Ында 20 ажыг кижи бар, оларның
чамдымы хөнөөш, сөөрттүп ту-
рар, а өскелери сараат салышкы-
нында. Бригада кыска үениң ши-
тинде 180 гектарны сигени кес-
кен болгаш 108 тоннаны бөдүп

сарааттаан.
Чүгө хову ажылының бригада-
ларында эвес, кайы-даа участо-
тарга баарга — колхозтун бүгү-
ле шөддеринде демниң, хөгдүг күш-
ажылы. Төп сүт-бараан фермазының
коллектив эш Бавуунуң удурту-
газы-биле 5 узуг сарааттарны тур-
гускан. Оларда быжыглан 2 аът
машиналары, 2 аът дырбаашта-
рын болгаш 2 волокушалары мал-
чынар чөп ажылап турар. Ол
ышкаш хой фермазының малчы-
нары эш Доржуун удуртулгазы-
биле база эки ажылап турар.

В. БАИР.

8 сарааттарны тургускан

Чөөн-Хемчик районун «Больше-
вик» көдээ ажыл-агый артелиниң
сиген шөддеринде ажыл сөөлү-
гүннерде элөөн хайгып өгөлөн.
Колхозчулар сигени 5 аът маши-
налары-биле болгаш 29 хол ка-
дырлары-биле кезип турар. Шо-
лачылардан болгаш аныктардан
тургустунгап туускай звенода 76
кижи ажылдап, олар сигени бе-
лип сарааттап турарлар.

Сиген бригадында мурнакчы-
лар илереп турар. Айттын сиген

Чер-черде мал чемнерин белеткели

Чөөн-Хемчик районун «Искра»
көдээ ажыл-агый артелиниң хову
бригадының ажыл-ишчилери мал
чемнериниң белеткелдиң чедишкени-
ниң чорудуп турар.

Бригада каш-ла хову иштинде
200 гектар шөлдүн сигени кестир-
ип, 15 сарааттарны тургускан.

Өвүр районун «Торгалыг»,
«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-
агый артелиниң иштиниң малынга
чемнер белеткелдиң калбак фронту-
луг чорудуп турар.

«Торгалыг» колхозтун Ак-Чыраа-
да мал чемнер белеткээр бригада-
зы 206 тонна сигени бөдүрүп са-
рааттаан, 290 тонна силосту салган.
«Коммунизмче орук» колхозтун
Бора-Шайда малчынардан тургус-
тунган мал чемнери белеткээр бри-
гада 189 тонна сигени сараат-
таан болгаш 200 тонна силосту сал-
ган. Ол ышкаш ол-ла колхозтун

Улаатайда хол кадырларын сиген

Көзүкчилери 9 сарааттарны тур-
гускан.

Барыма-Хемчик районун «Ком-
сомол 30 чылы» колхоз бо чылым
ниятиниң малынга 1200 тонна си-
гени, 800 тонна силосту белет-
кээр плаанын.

Колхоз мал чемнериниң белеткел-
динче июль 15-те өгөлө кирген.
Ам мал чемнериниң белеткелдинде
79 кижилең 7 зveno ажылдап тур-
рар. М. Арачаның звеносу 6 тон-
на сигени сарааттаан, 50 тонна
силосту салган. Сага Аман-оолдун
колдырлары-биле ажылдап тур-
рар звеносу 16 сарааттарны тур-
гузуп, 8 сарааттарны кажалаан.

Колхозтун сигенчилеринге Аян-
гаты школының өөреничилери
болгаш башкылары эки дуаазанып
турар.

Чөөн-Хемчик районун «Искра»
көдээ ажыл-агый артелиниң хову
бригадының ажыл-ишчилери мал
чемнериниң белеткелдиң чедишкени-
ниң чорудуп турар.

Бригада каш-ла хову иштинде
200 гектар шөлдүн сигени кестир-
ип, 15 сарааттарны тургускан.

Өвүр районун «Торгалыг»,
«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-
агый артелиниң иштиниң малынга
чемнер белеткелдиң калбак фронту-
луг чорудуп турар.

«Торгалыг» колхозтун Ак-Чыраа-
да мал чемнер белеткээр бригада-
зы 206 тонна сигени бөдүрүп са-
рааттаан, 290 тонна силосту салган.
«Коммунизмче орук» колхозтун
Бора-Шайда малчынардан тургус-
тунган мал чемнери белеткээр бри-
гада 189 тонна сигени сараат-
таан болгаш 200 тонна силосту сал-
ган. Ол ышкаш ол-ла колхозтун

Чөөн-Хемчик районун «Искра»
көдээ ажыл-агый артелиниң хову
бригадының ажыл-ишчилери мал
чемнериниң белеткелдиң чедишкени-
ниң чорудуп турар.

Бригада каш-ла хову иштинде
200 гектар шөлдүн сигени кестир-
ип, 15 сарааттарны тургускан.

Өвүр районун «Торгалыг»,
«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-
агый артелиниң иштиниң малынга
чемнер белеткелдиң калбак фронту-
луг чорудуп турар.

«Торгалыг» колхозтун Ак-Чыраа-
да мал чемнер белеткээр бригада-
зы 206 тонна сигени бөдүрүп са-
рааттаан, 290 тонна силосту салган.
«Коммунизмче орук» колхозтун
Бора-Шайда малчынардан тургус-
тунган мал чемнери белеткээр бри-
гада 189 тонна сигени сараат-
таан болгаш 200 тонна силосту сал-
ган. Ол ышкаш ол-ла колхозтун

Чөөн-Хемчик районун «Искра»
көдээ ажыл-агый артелиниң хову
бригадының ажыл-ишчилери мал
чемнериниң белеткелдиң чедишкени-
ниң чорудуп турар.

Бригада каш-ла хову иштинде
200 гектар шөлдүн сигени кестир-
ип, 15 сарааттарны тургускан.

Өвүр районун «Торгалыг»,
«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-
агый артелиниң иштиниң малынга
чемнер белеткелдиң калбак фронту-
луг чорудуп турар.

«Торгалыг» колхозтун Ак-Чыраа-
да мал чемнер белеткээр бригада-
зы 206 тонна сигени бөдүрүп са-
рааттаан, 290 тонна силосту салган.
«Коммунизмче орук» колхозтун
Бора-Шайда малчынардан тургус-
тунган мал чемнери белеткээр бри-
гада 189 тонна сигени сараат-
таан болгаш 200 тонна силосту сал-
ган. Ол ышкаш ол-ла колхозтун

Чөөн-Хемчик районун «Искра»
көдээ ажыл-агый артелиниң хову
бригадының ажыл-ишчилери мал
чемнериниң белеткелдиң чедишкени-
ниң чорудуп турар.

Бригада каш-ла хову иштинде
200 гектар шөлдүн сигени кестир-
ип, 15 сарааттарны тургускан.

Өвүр районун «Торгалыг»,
«Коммунизмче орук» көдээ ажыл-
агый артелиниң иштиниң малынга
чемнер белеткелдиң калбак фронту-
луг чорудуп турар.

«Торгалыг» колхозтун Ак-Чыраа-
да мал чемнер белеткээр бригада-
зы 206 тонна сигени бөдүрүп са-
рааттаан, 290 тонна силосту салган.
«Коммунизмче орук» колхозтун
Бора-Шайда малчынардан тургус-
тунган мал чемнери белеткээр бри-
гада 189 тонна сигени сараат-
таан болгаш 200 тонна силосту сал-
ган. Ол ышкаш ол-ла колхозтун

Чөөн-Хемчик районун «Искра» көдээ
ажыл-агый артелиниң хову бригадының
ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелдиң
чедишкениниң чорудуп турар.

КОЛХОЗДАРДА ТУДУГ

МАЛ КАЖААЛАРЫНЫҢ ТУДУУНДА ХОЖУДАШКЫНЫҢ ЧАЙЛАДЫР

Бу чылым Чөөн-Хемчик районунда колхозтарынын мурунку тууду таламын деле угуу соруугалар салдыган. Элеон хей журтталга багыннарын, бугургае болгаш тууга-амыдырлар туугулаа база мал кажааларын ажыглаа килерин колхозтарын бургурае пилеринде чогурен.

Малчынарна журтталга багыннарын тударыне кичегейини бо чылым колхозтар баштаар черлери угалдырган. «Искра», «Бымы таравачин», «Большевик», «Коммунистиче орук» болгаш Ленин атыг колхозтур журтталга багыннарын туугулаа амты уде шалынкы чорудуп турар. Чажээ, «Искра» колхозтур туугулааыры 14 багыннарын тудуу доослам, 7 багыннарын тудуун ургучулеп турар. Ол колхоз пландан ажыр 6 багынны тудуу алыр. «Большевик» болгаш «Бымы таравачин» ведее ажыл-агый артылар теринде журтталга багыннарын туугулаа эзелен дургелен. Укумтарын шытырган «Коммунистиче орук» колхозтур туугулааыры 25 журтталга багыннарын тудуун доосван болгаш 8 багыннарын тудуун ургучулеп турар.

Культура-амыдырлар туугуларын дургелдириче кичегейини угулген. «Октябрь 40 чылы» «Октябрь 30 чылы», «Хорум-Даг» колхозтарда кубатур туугу, Хорум-Дага 25 оруктур аскалар болгаш чунар багыннын туугу ургучулеп турар.

Оо-биле чергелештир, районун колхозтарда туугулаа ам-даа четпес чоруп турарын амгылар черек. Ылангы «Хорум-Даг», «Октябрь 40 чылы» колхозтарда чаа багыннарын туугулаа дыза оожум. Ол колхозтарын дагалары аштер Токто, Дикак, Хорум-Даг, Хайракан ведее Советтерин дагалары аштер Кызыл-оол, Байлак болгаш туугу ажымы тодаргай удура-пай келгенер. Устугде колхозтарда туугу ажымын четпес чоруп турарын чылдагаанын чуге оон-биле табылабырал болу. «Октябрь 40 чылы» колхоз бо чылдын баштайгы чартында журтталган чуге 8 багыннарын туугу алган. Ол колхоз клуб туугуна аштер кирген, оон ханазын амга чедир салып дооспаш. Ийи аз шити чурттаар башкылар багынны 1957 чылда тулар керелгил хуаагелер кууспешен.

Мал кажааларынын туугу колхозтарын хей нуруугады дыка хождун турар. «Искра» сана-васка еске колхозтар 720 баш инек килер 8 кажааларын тулар турган, чыл эгезинден бээр 4 кажааларын туткан, а 400 бызааларга 8 кажаалар тулар планын амга чедир шутт кууспешен. Районун

Колхозтуң серин чайлагарында

Сут-Хел районун «Алдан-Мадыр» колхозу 9 муң ашыл боа болгаш шээр мадарын Манчуректин, Балан-Болдуң тайгаларыне чайлагалткан. Оон штинде 100 ажыл инекти, 80 хаванын, 3500 хей, ошуну одаралдыр семиртигеге тургузуп, ту-тус денделер беруп турар.

бугу колхозтары бо чылым 10.000 баш хойга 24 кажаа тулар планындан ам чуге 9 кажааларын тудуу алган. Ол ышык ашыл болгаш хаван кажааларын тулар план колхозтарда барык устур четкен. Мал кажааларынын туугу ылангы «Хорум-Даг», «Коммунистиче орук», «Октябрь 30 чылы» болгаш еске-даа колхозтарды дыка хождун турар. Мал ажымын механизастаары ышык ындыг чугула соруугалын шытырларынче колхозтар баштаар черлери барык кичегей салбайн турар.

Колхозтарда туугу ажымы, ыдыткан мал кажааларынын туугулары бо хире оожум темпилаг чоруп турда, СЭХБ-иң райком, райүүсоком чогуур темчезен албайн келген.

ТУДУГА АНИЯНТАР

Тес-Хем районун «Ал-Эрик» ведее ажыл-агый артыларини комсомолчулары болгаш аниаыстары мал кажааларын тударына идешпейлиг киркип туралар. Аниаыстарыны эш Лайдоога баштактан туслай эвеннозу чыл эгезинден бээр 2400 баш хойлар килер 4 кажааларын, 80 инек килер 1 кажааны Шара-Нуурда тудуу доосваннар. Аниаы туугулааар амгы үеде Агар-Даанга чаа кажааларын дурген темп-биле тудуу турар.

Звенонуг кешагынери аштер Шилги-Бызаа, Кара-Бызаа, Седен, Ногаан-оол, Самдан олар хун бургде буттарынын нормаларын ырат-та ажыр туугулар келген. Мал кажааларын туугу планын кууспештир-биле чергелештир, анык туугулар туугулаа шыншарын ажыжидириче кичегейини угалдырып туралар.

Анык туугулааар буттарынын чагын алган солунарнын коллективтиг номчуп, артыга баштаар черини садып бергени «Родина» деп радио приминяты дамчыттар хун буруну дамчыдыгызын дычан турар.

А. ТЕМУР-ООЛ.

КОЛХОСТА ТУУБУ БУДУРУЛГЕЗИ

Улуг-Хем районун «Партиянын XX съездини» колхозта туубу бугурер бригадыны кешагынери бо чылым 50.000 кезек тууй-буни ерттегин кылар планын турган, ам 27.000 кезекти бугурун ундургенер. Чыл тешчулеп чедир пландан ажыр 15 муң кезек туубуну бугурерин олар хүлэониг алган шугуруу ажылдан эгезвенер.

Туубу бугурерине аштер Серенка, Бурунмаа, Алдын-оол, Бице-оол, Кук-оол, Алдын-кыс болгаш еске-лер-даа улам мергежи, буттарынын нормаларын 130 хуудан ору кууспештир туралар.

М. ДУНГАР-ООЛ.

С. КОМБУ.

Тываның ыяш байлаа болгаш ону шын ажыглаары

Кижиниң амдыралында болгаш улус ажыл-арыянын жүгүдэсинде арга-ыяш улуг үжүр-дузалыг. Ыяш байлаанын талазы-биле Совет Эвдделеге денчектир чангыс-даа чурт делегейе чок. Чуге бистин Тыва автономнуг областын безин арга-ыяш шыпкан шөгү 8 миллион гектар, тодаргайларга Англиянын ыяш шыпкан шөгүнден хей болуп турар. Ылангы улустурге чугула херелеттинер ыяш болур дит Тыванын девискээрине хей. Дит ыяш болза, бистин областын туугулаа база одалгазын херелеттинер колхозтар болуп турар.

Диттан амгыда областын девискээрине тооруттук пеш ыяш база дилит материалдарына чугула херелеттинер шива болгаш халы ыяштар эвен хей темчезиди шөлдү эзелен турар. Күргенде социалистич өңчүү болур арга-ыяш чуге туугулаа, одалгага херелетик эвес, халын анык бурд аныгарын турлаа, өөр чери дээрин чон эки билер.

Улус ажыл-арыянын арга-ыяшты улуг үжүр-дузалыг устугде айтыкан чүгүдөр-биле кызыгаарла-тынмай турар. Чижээ, арга-ыяш болза, аз-шайтык мөөнөп, ону шөпчө таарыштыр дамчыдып, кемерен-дир доктаамал денделен тудуу, кандашыкынын болушкуннарын моондаптан турар. Ынчанган, шөл болгаш суг камгаланын ыяштары кезери хорутат. Арга-ыяштарын камгалары, оон ажыгаланнган шөлүгүр камгалыгы чорудары бистин чугула херелээс. Ыяш камгаланын талазы-биле сөөлү чылдаады бистин областын девискээрине чамдык темчезини ботландырган-даа болза, бо керекте амга чедир улуг четпештер бар.

Өрттөн арга-ыяшты камгалар, туугулаа база одалгага херелээр ыяшты чурумуң, план бугураар кезер талазы-биле демиселди дыка көшкөк тургускан ужурунда ыяш камгаланын чурумун областын чамдык райондарында каржымын-биле урп турар. Эвеш ыяшты эзим-нерден, чогуур харааш, ыяш кезер чоруктар бар. Эвеш ыяштык черлерден ыяш кезерин эвешкелерин, ыяш безип аларынын чөшкөөрлери, организация, ажыл-агый буртугуне тусыйлап бээрин райүүсокомнарда Тыва облускуком 1957 чылдын март 7-ги доктаамал бугураар хүлэотвен. Ол доктаамал Улуг-Хем, Тес-Хем, Эркин болгаш еске-даа райондарын күткөсчи комитеттерин четпес кууспештир турар. Бистин областын девискээрини эки шынарамы көмүр дам-биле дыка байлаактыг турбуже, ыяш одалгага хей те-

регээр чорук ам-даа мурунуу хедис уругу-жылгылаан. Одалгага хедис уругу-жылгылаан. Одалгага хедис уругу-жылгылаан. Одалгага хедис уругу-жылгылаан.

Амга чедир чыл бугуре областын нитизи-биле 500 муң кубометр туугу материалдарын белеткен турар. Ол дээрге, хоорайларын чегеде кеде черлерин чаа туугулаарын херелелен ыратта чурт хандыр-кээр телөөдө, моон сонгаар Тожу болгаш Кара-Хем районнарды ыяш улустур ажыл-агый черлерин улуг бугурулгелер кылдыр алгыдары чере-чөгүмчүлөг.

Туугу материалдары чаа туугуларга белеткен бээр хүлэотгелги кол-организация болур Бымыдык ыяш улустур ажыл-агый чери өрткен чылдын дургугуна чаа туугуларга чүгө 28,5 муң кубометр ыяшты берген, оон штинде Тожунуң де-вискээрине чүгө 7,2 муң кубометрин белеткен. Кызылдын ыяш улустур ажыл-агый черинде четпес ажымынын кол чылдагаанын чүгөдизе, ажыкчынарнын күш-ажымын багай организациясында, бар техниканы безип бугурулгелерге ажылап шыдавайн турарында. Бо ыяш ажыл-агый черинин болунга ыктыгуладып болган туседай ыяш уастыгу чок болган персептивтиг планын амга чедир чогадып ал-баан.

Ам немей тургустануар ыяш улустур ажыл-агый черлеринде таарымчалыг черлерин ыяш ажыл-агыйнын область ергелени шалын берген турбуже, чурт улустурунуң ергелени ол ыяш улустурларын шинчегейип алыр талазы-биле амга чедир боттук кемчелерин ап чорутпай турар. Оу шыкча областың чурт улустурунуң ергелениниң шугу-мунда райулестур комбинаттары ыяш кезер уастоттарын шалын аларыне чогуур кичегейини угалдырыбайн келген.

Кат-химистиг ыяштар Тыванын девискээрине дыка хей. Ынчаала-жок, чуртунг болус байлктарын ажаап алыр талазы-биле кемчелер бугуруу организастатынмай белсен.

Оруктар септелгезинин талазы-биле шалыпчы айда

Оруктар септелгезинин талазы-биле шалыпчы айда

Оруктар септелгезинин талазы-биле шалыпчы айды чыраанын баштайгы үеинде Тожу районун колхозтары, ведее Советтер чалдык ажыдарын кылган. Ыланг болза-даа, районнуң девискээрине оруктарын, көвүргүлгелер септелгезин сөөлү үеде барад чорбастаан.

Тоора-Уемден колхозтар суугу-рынга база Алас хөдө пионер лугу-ринге чедир автоматизалар оруктарын да моондаптан дыка хей, а оларын аштар, оруктарын септээр талазы-биле ажылар амгы үеде барык чорбайн турар. Оруктарын, көвүргүлгелер септээр улустур ажыл-агый чыраандыры колхозтар баштаар черлеринден.

Сут-Хел районун Бора-Тайга көдө Советинин дагалдында амгыдап турар эш А. Сергей 1955 чылда «Алдан-Мадыр» колхозу дагалган турган үеинде колхозту семисе, шымырк ийенн хууруга эвтке кел-регелен.

Эш А. Сергей ол инекти өртөөр колхозка төлен баарын ынчаарда-ла алакан, ынчаала-даа ол өзүн херек кырында амгыда чедир күт-сетпеш.

«Алдан-Мадыр» колхозтуң партия организастатынын секретары эш Сарыг-оол эш А. Сергееден ол инекти өртөөр негээрге «Ман-Чуректе сувай инек бар, оу 15 конук штинде дужаап көрөин» деп

Бай-Тойгоу районун «Мурун-чыл» колхозу 1955 чылдын ноябрьда 18 баш кара дилгилер садып алган дилги ферманын организастаан.

Ферма организастатынган хүндүн эгезеш оу А. Анталаа ергелекчилен турар. Эш Анталаанын ажыл-агыймы эвес чорунуң түч-нелинде ук ферма колхозка канда-даа орукта кирбейн турар.

Мынчага чедир улуг дилгилер каткаларынын кыры кышталат-тынмаан. Ынчанган чашынын чаага каткалар иштинге суг кирген, дилгилерин дугуу өттүрү, оон шынарын басырларын турар. Дилгилерин чир чегин шыгаар тускай подвал чок. Оон ужурунда дилгилер чир эт чадагай, инек берге чыдын урелин турар. Чылды берген ашты оштанар ийикке, аш ол чылдыг аш-биле дилгилерин чегини турар. Дилгилерин дымрап тускай херексел чок. Ынчанган дилгилер санарыг, дагырай берген чоруп туралар.

Т. ВОРОНКОВ.

областың ыяш ажыл-агый ерге-дезинин начальныгы.

И. БАДАРЧЫ.

И. БАДАРЧЫ.

Бия-Хем районун Кара-Хаак көдө Советинин девискээрине Тасын хемнн кешагынери туугулар дугайында алыртыгын ийи чыл бурунгаар тургускан. Ынчаала-жок, бо алыртыг амга чедир шитирлеттинген. Тасын хемнн кешагынери чаа алыртыг тургураар дугайында алыртыгын көдө Совет болгаш «Партиянын XX съездини» көдө ажыл-агый артыларин чаштаар чери шитирлеткен көрүңүр.

М. ШИРНИН.

Ниитиниң хөрөгизин будагдан болбас

Сут-Хел районун Бора-Тайга көдө Советинин дагалдында амгыдап турар эш А. Сергей 1955 чылда «Алдан-Мадыр» колхозу дагалган турган үеинде колхозту семисе, шымырк ийенн хууруга эвтке кел-регелен.

Эш А. Сергей ол инекти өртөөр колхозка төлен баарын ынчаарда-ла алакан, ынчаала-даа ол өзүн херек кырында амгыда чедир күт-сетпеш.

«Алдан-Мадыр» колхозтуң партия организастатынын секретары эш Сарыг-оол эш А. Сергееден ол инекти өртөөр негээрге «Ман-Чуректе сувай инек бар, оу 15 конук штинде дужаап көрөин» деп

Б. ОНДАР.

Дилги ферманын ажылын экижидер

Бай-Тойгоу районун «Мурун-чыл» колхозу 1955 чылдын ноябрьда 18 баш кара дилгилер садып алган дилги ферманын организастаан.

Ферма организастатынган хүндүн эгезеш оу А. Анталаа ергелекчилен турар. Эш Анталаанын ажыл-агыймы эвес чорунуң түч-нелинде ук ферма колхозка канда-даа орукта кирбейн турар.

Мынчага чедир улуг дилгилер каткаларынын кыры кышталат-тынмаан. Ынчанган чашынын чаага каткалар иштинге суг кирген, дилгилерин дугуу өттүрү, оон шынарын басырларын турар. Дилгилерин чир чегин шыгаар тускай подвал чок. Оон ужурунда дилгилер чир эт чадагай, инек берге чыдын урелин турар. Чылды берген ашты оштанар ийикке, аш ол чылдыг аш-биле дилгилерин чегини турар. Дилгилерин дымрап тускай херексел чок. Ынчанган дилгилер санарыг, дагырай берген чоруп туралар.

Д. АРАГАЧЫ.

Өрге-биле демиселчилер

Чая-Хел суунуң ортумак шкөлө-зынын бешки каланын өөреникчи Ишба Сат ведее ерделик чымы агелегиле чедир 600 өрге өлүрер сорууга салган, ам «Тываның» колхозтуң хува бригадында амгыда ала-мышпаан, 428 өргени өлүрген. Ам

оон кырынга 200 хире өргени өлүр-р дош демиселжи туур.

Ол шкөлөдө Түгүш Суур-оол 275 өргени, Юра Нова 215 өргени өлүрген. Члар өрге-биле демиселди улам чыламышпаанар.

М. НЫРГЫС.

Оон уламдан анык, өзү оудуар чогаалында шугуу билирини эне-чиге чыл кылдыр берип, оудуурларын чүгө еге үжүдери аян-наштырп катга ол-ла ийлаан кылдыр бодап турар байла бар. Оо херечини чүг дизи, «Улуг-Хем» алманахтын редакция-зынга болгаш солуннар редакция-ларынга проза хевирдег эмгек тара-жок шугуучуларын кезе-туурун алыр.

Улуг Азия ханы төвүн эзелен чурттаан тываалар-даа Сени чүгө адап турар эвес, харын Сени улуг бурунгус деп тур бис. («Пункин»—Б. Хөвөмөй).

Бо оудуурларын даштыннан көргө, мун-ле шугуусуң, ылчаар-га оларын номчуй бөөрге, шугуу-сүөс болур-дур. Ол чүте мычал барганга дизи, боларда шугуучу иштин дүрүмнери чечтө салгы-тымбайн барган-дыр.

Ынчанган бо бүтүдөн кылдыг түчкөлдөр үндүрө чогууру? Би-рөөдө, оригиналдыг шугуу чога-алыга улустуң аас-чогаалында бар чамдык дүрүмнери (ылангыин рифма талазы-биле) ажылаагай барган хевир бар-дыр. Ону моон сонгаар этпес болза коржок. Ийде,

С. СУРУҢ-ООЛ.

Тыва шүлүктү рифмалар дугайында

А. Төгүл-оол «Тыва шүлүк чогаалынын тургузуун шинчелериниң шенделдиг» деп чүгүдөн тыва шүлүктө рифманың (шүлүктүн оудуурларынын төнчүлериңиң аян-наштарынын) барын айтыкан, оон тус-тус чижестерин (колдуунда улустуң аас чогаалындан) берген. Ынчаала-даа А. Төгүл-оол рифманын моон сонгаар канчаар ажыла-за экил, ону тыва шүлүктө, алли-терация (оудуурларын эгелеринин аяннаштары) ышкаш, ылавыла ажылгаар бе, канчаарлар дээринин дугайында ымыттааган барган. Мен боадырмам, бо айтырм көнчүр улуг үжүр-дузалыг болуп турар болгаш тыва шүлүктүн моон сонгаары жүгүдэсинин эң чугула айтыртылганын бирөөн болуп турар.

Устугде чүгүдүн автору тыва шүлүктү үч талазы-биле органи-астаар кол чүгө болза, алли-терация болуп турар болгаш тыва шүлүктө алли-терация еске дыларды рифмага дөмейлигин турар деп турар. Моон ал көөрге, чүгүдүн автору тыва шүлүктө алли-терацияны бир черже көдүргөш, рифма-нын жүжү-дузанын барык-ла херекке албайн барган хевирлиг.

Мынчаарга улустун аас чогаалын кылдыг болгаш улурлан-шык-кык болуп турар. Аас-чогаалында алли-терация биле рифма бир дөмей рольду ойноп, оларын бот-ботта-рындан чарар аралжык болуп турар. Моно баштаалары-биле каш чижектен көргүзүп көрөлөи.

Аллитерациянык чижестери: өске чойдан элчи кезе,

Өскү, чалгыс менден чайла. Болдук, чалгыс чашкын кезе, Өреге чок өмдөн чайла. (Одуртулганчак алли-терация)

Чанчын чарлың берге дөңгем. Чаштан чарып оон артык. Эмен чарын берге дөңгем. Шитен чарып оон артык. (Кожаланчак алли-терация)

Хөлү чокуу хөлөтпейин, Чада чорза черин алыр. Хөнуу чоктап туттунмай, Чааскаан чорза сатып амыр. (Аралашкан алли-терация)

Мынчаарга кажааланчак алли-терация улустуң аас-чогаалында барык-ла таарышпайн турар. Алли-терациянык оон аңгы хевирлери (иштинки, четче, четче өвөс дөш) дооша бар. Оларын шүлүгүнүң чижекти маңа киирип турганын-нын херээ чок. Чүге дээрге, бо дугайында кым-даа маргышпайн турар.

Мынчаарга аас-чогаалында рифманык база-ла бугу хевирлери бар. Ол дугайын устугде чижектеден шугуучтарын оудуурларынын төн-чүлери көргүзүп турар. Ынчаала-даа маңа өске, оон-даа тодаргай чижектерден көргүзүп көрөлөи.

Барыксаанда барбайн канчаар. Багалан каанда турбайн канчаар. Өөрөнгенде барбайн канчаар. Өртен деп турбайн канчаар. (Одуртулганчак рифма)

Алттар салбас узун дымым, Ажыр кастаар муңаш дымым. Башка сугар чүтенимин. Магадылаан чударымын (Кожаланчак рифма)

Чайлагарда мал семиртилгези

Чөөн-Хемчик районун «Коммунистиче орук» колхозунуң маачын-гары 13 муң 117 баш шээр малды, 2583 баш болза малды чайлагаларда одалдыр семиртип турар. Ха-ваннар 2 кезек черде семиртилгеге база тургустунган.

Бадарчылар Маспык, Чамыян, Алааш оларлары 2—3 катан со-луп, алааш турар бугуруларын бирөөнне-ле дүң-хүнде 800—950 грамм деди негемелдеш чедип ап турар. Баштаар чер маачынарга чурттаар багынчаштарын, май-гынарын ылангы алың-хепти хандыртып берген. Малга чидирти-п дусту, жүжүрү-беткөөн. Зоо-техниктер, мал эмирчери малчы-нарга үргүчү барып турар.

М. ООЛЧУНАЙ.

Бизчаарга рифма дугайын чер-ле чугаалаша эки. Тыва шүлүкчүлер шүлүктө рифманын хевирлерин шугуу-ла ажылаагай турар дээр болза, меле алган. Оудуурларын эгелерин болгаш төнчүлери аян-наш каан чогаалдар бистин шү-лүкчүлөрдө эвеш санныг тавар-жык турар.

Нарыштыр, солустур манлаткан Каттыржыл, хөггөжил чандан-ман Оолун, кыстың омактын аар, Оран-чурттуң магалымы аар. «Детямченин оруу»,—С. Сарыг-оол.

Эркин, дөрнү караас чажы, ажыг догдан, Эркин, холду кичин, дөңгү кезе басын, Амыдырал — хинчек догдан тамы болган, Амыр-дыш деп алаа сөстөр тутундурган —

Эркил, катап белбес, кербес кылдыр Эрте берген чуртталгавыс ол-дур.

«Аас кезиниң аалгазы»,—С. Пурбю.

Тоглаан бүрү черде дүшкөш, шылырт дээрин, Шуранын анык даванн, Топтан дычпа, кызыгаржы, Көзгөн кезен, Шунгайлар дараж болгай — дым чок кеден.

«Изыгааржыга»,—Ю. Кьонгөш.

Ийе, мындыг алыңлыг бижит-төөр оудуурлар, строфарлар, оон дүржүк бугуру шугуучтер бисте бар. Оларын маңа шүлүкчү саньндан чижелеп киирип чытканымың-даа

херээ чок. Мынчаарга шүлүктү ың-чаар, улустуң аас-чогаалында ышкаш, оон оудуурларынын эне-чиге чыл кылдыр берип, оудуурларын чүгө еге үжүдери аян-наштырп катга ол-ла ийлаан кылдыр бодап турар байла бар. Оо херечини чүг дизи, «Улуг-Хем» алманахтын редакция-зынга болгаш солуннар редакция-ларынга проза хевирдег эмгек тара-жок шугуучуларын кезе-туурун алыр.

Улуг Азия ханы төвүн эзелен чурттаан тываалар-даа Сени чүгө адап турар эвес, харын Сени улуг бурунгус деп тур бис. («Пункин»—Б. Хөвөмөй).

Бо оудуурларын даштыннан көргө, мун-ле шугуусуң, ылчаар-га оларын номчуй бөөрге, шугуу-сүөс болур-дур. Ол чүте мычал барганга дизи, боларда шугуучу иштин дүрүмнери чечтө салгы-тымбайн барган-дыр.

